

УДК 347.961(477)

DOI: 10.33098/2078-6670.2021.12.24.119-126

ХРИСТІЯНСЬКА РЕЛІГІЯ ТА НОТАРІАТ: ТОЧКИ ДОТИКУ

Долинська Марія Степанівна,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ,
вул. Гороδοцька, 26, м. Львів, Україна, 79007,
e-mail: dolynska_ms@ukr.net
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0352-5470>

Мета. Метою дослідження є комплексний загальнотеоретичний та компаративістський аналіз основних проблем щодо точок дотику християнської релігії та нотаріату, з'ясування трансформації релігійних правил (норм) у нотаріальну діяльність та нотаріальний процес. **Методика.** Методика дослідження охоплює комплексний аналіз та узагальнення наявного науково-теоретичного матеріалу та формування відповідних висновків та рекомендацій. Під час дослідження використовувалися такі **методи** наукового пізнання: історико-правовий, порівняльно-правовий, функціональний, системно-структурний, логіко-нормативний. **Результати.** У процесі дослідження здійснено історико-правовий аналіз основних точок дотику християнської релігії та нотаріату, автором стверджується, що окремі основні засади християнства було запозичено у нотаріальну діяльність. Зокрема, у Біблії віднаходимо норми, які стосуються основних засад ведення нотаріальної діяльності, а також щодо правил провадження нотаріального процесу. Відголоски візантійських норм, які також ґрунтувалися на релігійних нормах щодо порядку складання заповітів та окремих видів договорів, спостерігаються й у сучасному цивільному та нотаріальному процесі, а також нотаріальному діловодстві. Однак, українські державні та приватні нотаріуси при провадженні нотаріального процесу не можуть застосовувати релігійні норми та документи. **Практична значимість.** Результати дослідження можуть бути використані у правотворчій та правозастосовній діяльності при підготовці нормативних та законодавчих актів з питань правового регулювання нотаріальної діяльності.

Ключові слова: Християнська релігія, Біблія, право, нотаріальна діяльність, нотаріальний процес.

Dolynska M. S.
Doctor of Law, Professor,
Head of the Department of Economic Law Disciplines,
Lviv State University of Internal Affairs,
26 Horodotska St., Lviv, Ukraine, 79007
e-mail: dolynska_ms@ukr.net

CHRISTIAN RELIGION AND NOTARY: POINTS OF CONTACT

Purpose. The aim of the article is a comprehensive general theoretical and comparative analysis of the main problems concerning the things in common between the Christian religion and notary service board, clarification of the transformation of religious rules (norms) into notarial activities and notarial procedure. **Methodology.** The methodology covers a comprehensive analysis and generalization of available scientific and theoretical material and the formation of relevant conclusions and recommendations. The following **methods** of scientific cognition were used during the research: historical-legal, comparative-legal, functional, system-structural, and logical-normative. **Results.** In the course of the research, the historical and legal analysis of the main things in common between the Christian religion and notary service board is carried out. **Scientific novelty.** Having analyzed the main things in common between the Christian religion and the notary service board, the author states that some of the basic principles of Christianity were introduced into notarial activities. In particular, in the Bible we find norms that relate to the basic principles of notarial activities, as well as the rules of the notarial proceedings. Traces of Byzantine norms, which are also based on religious norms concerning the procedure for making wills and certain types of agreements, are also observed in modern civil and notarial procedure, as well as notarial records. However, Ukrainian public and private notaries cannot apply religious norms and documents during the notarial proceedings. **Practical significance.** The results of the study can be used in lawmaking and law enforcement activities during the preparation of normative and legislative acts on the legal regulation of notarial activities.

Key words: *Christian religion, Bible, law, notarial activities, notarial procedure.*

Постановка проблеми. Вплив християнства на існування та розвиток правових систем або їх складових відбувається незалежно від специфіки кожної окремої правової системи. Варто пригадати, що держави, які входять до складу Європейського Союзу, належать до країн так званого «християнського світу». Заслужують на увагу думки вчених про те, що догми та цінності християнської релігії закладають фундамент ЄС та Європейського співтовариства [1, с. 51]. Ми погоджуємося з науковцями, що в Українській державі християнству також належить провідна роль, як у суспільному та державному, так і в правовому житті його громадян. Цю думку підтверджують соціологічні дослідження Центру Разумкова, проведені у 2014 році.

Д. Вовк зауважує, що оскільки наша держава належить до християнських країн, та її історичний розвиток пов'язаний із впровадженням християнських етичних орієнтирів, то це дає можливість вести мову про значимість для українського сучасного суспільства саме загальноєвропейських державно-правових цінностей: верховенства права, прав людини, поділу влади, а також їх здатності до утвердження вказаних цінностей як відправних засад вітчизняного права [2, с. 136-137].

Питання щодо дотиків християнської релігії та нотаріату залишилося мало дослідженим. Очевидним є те, що вищевказане питання є досить складним, багатоаспектним та різновекторним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Історії становлення нотаріату було присвячено дослідження багатьох вчених, в тому числі дисертаційні дослідження. На нашу думку, слід виділити наукові здобутки Н. Василюк, Л. Єфіменко, Г. Луцької, О. Савчука, В. Черниша, Н. Шевченко, Л. Ясінської, а також багатьох інших. Однак у працях вчених майже не розглядалися питання щодо точок дотиків християнської релігії та нотаріату.

Постановка завдання. Комплексний загальнотеоретичний та компаративістський аналіз основних проблем щодо точок дотику християнської релігії та нотаріату, з'ясування трансформації релігійних правил (норм) у нотаріальну діяльність.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як зауважувалося нами раніше, в українській державі, правове регулювання нотаріальної діяльності є невіддільним від держави та моралі з елементами релігійності [3, с. 176].

Ми погоджуємося з науковцями, що право та християнство є найважливішими регуляторами суспільних відносин. Однак, все ж таки, в сучасному суспільстві завдяки своїй обов'язковості та імперативності, у більшості випадків, право спроможне забезпечити ефективне та огульне функціонування як суспільства, так і держави загалом [4, с. 85-86].

Дійсно, релігія-явище суспільне, оскільки вона органічно вплетена в структуру соціуму, та є одним з важливих її компонентів.

Як відомо, у багатьох культурах, юриспруденція з її формалістикою виростає з релігійних норм, юристи виростають із жерців, оскільки на останніх покладаються відповідні специфічні соціальні функції. Не є випадковим і той історичний факт, що часто християнство і право є невіддільними один від одного (традиційні релігійно-правові системи, християнська культурна традиція, у межах якої правове регулювання значною мірою і тривалий час здійснювалося через інститути церкви). Окрім того, суто в технологічному сенсі право у своїх особливостях багато чого наслідує у християнства, наприклад, ритуали і процедури [4, с. 72].

Ми погоджуємося з думкою вчених, що соціальні цінності правової системи розвиваються та накопичуються під впливом наступних факторів: економічних, соціокультурних, геополітичних та релігійних [5, с. 84].

У розвитку української державності, та, зокрема, у генезі нотаріальної діяльності, вагому роль відіграло саме запровадження Київською Руссю християнства. Як відомо, на українських теренах ще з давніх часів проживали християни. Як стверджують стародавні перекази, проповідування християнської віри на київських горах велось самим апостолом Андрієм. Підтвердження вищевказаного є існування християнської церкви святого Іллі на київських пагорбах.

Прийняття Київською Руссю християнства, яке спрямовувало державу до європейської цивілізації призвело до зростання кількості монастирів, яке в свою чергу сприяло запозиченню візантійської культури та законодавства. Ми погоджуємося з думкою О. Грицаєнко, що прийняття християнства для українців є підтвердженням того, що «ми не є менш вартим народом» у порівнянні з іншими європейськими громадянами [6, с. 35].

Аналізуючи вплив християнства на правові норми, науковець О. Останін, у залежності від домінування ролі християнських цінностей, виділяє дві групи норм: 1) сформовані суто під впливом християнських догм (шлюбно-сімейні, кримінальні, трудові); 2) створені суто під загальним релігійним впливом (право громадян, призваних на військову службу, проходити альтернативну службу, якщо їхні погляди суперечать релігійним переконанням) [7, с. 136-137]. На нашу думку, до вказаного переліку слід додати ще одну групу норм, які в певній мірі сформовані під впливом релігійних догм, а саме – цивільні, які в послідуєчому реалізуються у провадженні нотаріального процесу.

Варто пригадати, що християнство виникло в іудейських общинах. Також від іудаїзму християнство запозичило основний релігійний документ – Біблію, хоча згодом її відредагувало, доповнило та тлумачило на свій лад.

Ми погоджуємося з вченими, що у Старому Заповіті відбулося зародження норм, які в подальшому реципувалися та знайшли свій подальший розвиток у сучасних нормативно-правових актах, в тому числі адміністративних, земельних, кримінальних, цивільних, шлюбно-сімейних.

Як зауважувалося нами раніше, Новий та Старий Завіти – приклади одних із найвідоміших світових правочинів, до складання яких були залучені особи – писарі-євангелісти, які були попередниками майбутніх нотаріусів [3, с. 56].

Прямої вказівки щодо діяльності нотаріусів у Біблії немає, хоча існують певні біблійні норми, які опосередковано підтверджують наявність осіб, які складали та «засвідчували» певні угоди (договори, заповіти), тобто – здійснювали (вчиняли) так звані «нотаріальні дії».

Українська дослідниця історії нотаріату Л. Ясінська [9, с. 18], як і її російська колега – Л. Шаповалова [9, с. 17], справедливо вказують на відсутність норм щодо діяльності як нотаріусів, так і адвокатів.

При цьому, Л. Шаповалова виокремлює певні релігійні норми, які є дотичними до нотаріату [9, с. 143].

Однак, проводячи аналіз вищевказаних норм, ми прийшли до висновку, що вони стосуються все-таки більше загальних питань юриспруденції, в тому числі судової, та лише окремі з них мають певне відношення до нотаріату: Книга «Вихід» (гл. 18:22); «Перша книга Параліпоменон» (гл. 23:4, гл. 26:29–32).

З точки зору цього дослідження, варто відзначити наукові здобутки Вікторії Пастернак, які стосуються відображення християнських засад у законодавстві України.

На нашу думку, окремі основні засади християнства дійсно було запозичено як в українську дійсність, законодавство та, в певній мірі, вони стосуються також головних засад діяльності нотаріату країн «християнського» світу.

Вищевказані принципи віднаходимо у Головному акті християнства – Біблії – актом, який є точкою відліку джерел християнського права, які в свою чергу складають основні засади позитивного права.

Наприклад, принцип дотримання законодавства, в тому числі нотаріусами при вчиненні нотаріальних дій, віднаходимо у наступних нормах: Лев, 18:4; Лев, 18:5; Лев, 20:22; Тит. 2:1 [4].

Принцип верховенства права при здійсненні нотаріальної діяльності, зокрема, щодо порядку провадження нотаріального процесу відображено у: Ис. 56:1; М 1. 18:1; Втор. 1:17, 16:19; Йов. 27:4, 34:12; Пс. 32:5, 34:4, 119: 9; 2 Тим, 2:18; Вих. 23:8; Пр. 17:23 [4, с. 235-236].

Зауважуємо, що у Біблії також згадуються певні правила щодо укладання окремих видів договорів, які дістали своє продовження та втілення у сучасній нотаріальній практиці.

З точки зору цього дослідження, на нашу думку, слід окремо виділити норми Біблії щодо регулювання переходу права власності на нерухоме майно. Наприклад, Лев. 25:14 – «Коли продаєте що своєму ближньому, або купите з рук свого ближнього, не обманюйте один одного», що також вказує на випадки недійсності правочину, здійсненого шляхом обману. Подібні норми відображено – ЗМ 24:14; Лев.24:17; Чис. 25:24; Пс. 113:24 [4].

Також нормами Біблії підтверджується наявність цивільного обороту та необхідність фіксації договорів, зокрема щодо укладення договорів купівлі-продажу, які скріплюються печаткою, тобто започатковано основи майбутнього нотаріального процесу [10, с. 10-11].

Прикладом вищевказаного є норми глави 42 Книги Премудростей Ісуса сина Сирахового. У тексті відстежуємо відомості щодо порядку захисту своїх інтересів та права власності, тобто підтверджується наявність цивільного обороту та необхідність фіксації договорів, зокрема вказується, що договори купівлі-продажу, які повинні бути скріплені печаткою.

Із аналізу глави 44 Псалмів, вбачається наявність певних громадян – «книжників-скорописців», які володіли досконало технікою письма і, на нашу думку, були праорганами нотаріусів, або, точніше, вчиняли перші нотаріальні дії, прирівняні до нотаріально посвідчених [3, с. 56].

Тобто мова йде про осіб-ченців (монахів), які виконували певні нотаріальні функції (повноваження) та їх називали нотарями.

Варто нагадати, що згадка про церковних нотаріусів датується приблизно III століттям нашої ери. Вказані особи виконували в першу чергу дуже значущі повноваження – протоколювали як зустрічі спочатку єпископів так і вселенських соборів, а згодом інших посадовців релігійних формувань (в тому числі абатів, пап, патріархів), зібрань релігійних [11, с. 9].

До повноважень керівників релігійних формувань (зокрема, пап, архієпископів) належало також призначення церковних нотаріусів, а згодом і світських.

Як зауважують О. Савчук та Г. Луцька, церковні нотаріуси, як і римські табеліони, об'єднувалися у корпорації, однак лише бюрократичного характеру. Контролюючі повноваження щодо церковних нотаріусів здійснювала церква [12, с. 97].

Цілком природно, що збірники грецького церковного права переносилися в землі Київської Русі, наприклад, «Номоканон», «Еклога» та «Прохірон». На нашу думку, норми збірника «Еклога», рецептовані правниками Київської Русі щодо порядку складання угод, не лише були передумовами нотаріального посвідчення правочинів (договорів, заповітів), але й заклали підвалини нотаріального процесу їх посвідчення [13, с. 124].

Зокрема, свідченням того, що відбулася рецепція візантійського законодавства та здійснена його інтерпретація в староукраїнське цивільне право є запозичений обов'язок присутності при складанні заповітів не лише свідків, але й духівника заповідача.

Підтвердження вищевказаного на теренах Київської Русі виступають археологічні відкриття останніх десятиліть, згідно з якими (передусім, маються на увазі, берестяні грамоти) заповіти того час склалися та оформлялись у присутності священника.

У Галицько-Волинській державі, як спадкоємиці Київської Русі, заможне населення використовувало надане право складання заповітів, хоча вони, в основному, укладалися усно у присутності свідків, священників та інших осіб (родичів). При цьому не варто відкидати випадків письмового укладення як договорів, так і заповітів [14, с. 29].

Зауважуємо, що на західноукраїнських землях, які знаходилися від юрисдикцією Польщі, було запозичено не лише польське право, але й тогочасний нотаріат.

Польська нотаріальна контора виникла у середньовіччі завдяки костелу та згодом поширилися на західноукраїнські терени.

Ми погоджуємося з М. Чубатим, що нотаріат в українських землях, які перебували у складі Речі Посполитої, розвивався на традиціях, закладених руським звичаєвим та писаним правом, а також під впливом римського права та пізніше сформованих західноєвропейських традицій [15, с. 100].

Призначення польських нотаріусів здійснювалося як керівником церкви (папою), так і держави (імператором), а згодом це право було надано також Замойській академії.

Майбутній нотарій проголошував присягу, яка, на думку Б. Петришак, була однаковою, і для Польщі, і для Галичини. Зокрема, у тексті присяги майбутній нотарій зобов'язувався бути вірним святій Римській Церкві, вчиняти нотаріальні дії згідно з канонічним правом [16, с. 96].

Вищевказане підтверджує зв'язок церкви та нотаріату у той час.

На нашу думку важливе значення у реєстрації та збереженні складених документів відігравали релігійні структури (церкви, костели, монастирі). Прикладом можуть слугувати норми Вірменського статуту 1519 року, згідно з якими заповіти повинні були складатися у присутності родичів заповідача, 2-3 свідків, а також за участі священника, який в послідуєчому реєстрував цей заповіт у спеціальних книгах при вірменській церкві.

Деяко подібна практика щодо укладання угод існувала також у Київській Русі, про що у своїх дослідженнях вказують В. Черниш та В. Степаненко, досліджуючи матеріали щодо історії Києво-Печерської Лаври XII століття. Вчені звертаються при цьому до «Грамоти князя Андрія Боголюбського», яка надавала монастирю право як на землю, так і на ставропігію [17, с. 44-45].

Відповідно частини третьої статті 35 Конституції України «церква та релігійні організації є відокремленими від держави».

Таким чином, українські нотаріуси при провадженні нотаріального процесу не можуть застосовувати релігійні норми та документи, наприклад свідоцтво про укладення церковного шлюбу.

Вчиняючи нотаріальні дії нотаріуси держави використовують законодавство держави України, серед якого варто виокремити Конституцію держави, належить

Цивільний кодекс України та Закон України «Про нотаріат», а також інші нормативно-правові акти.

Висновки. На нашу думку, окремі основні засади християнства було запозичено у нотаріальну діяльність.

Зокрема, у Біблії віднаходимо норми, які стосуються основних засад ведення нотаріальної діяльності, а також щодо правил провадження нотаріального процесу.

Відголоски візантійських норм, які також ґрунтувалися на релігійних нормах щодо порядку складання заповітів та окремих видів договорів, спостерігаються й у сучасному цивільному та нотаріальному процесі, також нотаріальному діловодстві. Зокрема, норми збірника «Еклога», були передумовами нотаріального посвідчення правочинів (договорів, заповітів).

Однак, сучасні українські державні та приватні нотаріуси при провадженні нотаріального процесу не можуть застосовувати релігійні норми та використовувати церковні документи, свідоцтва.

Список використаних джерел

1. Энтин Л. М. *Право Европейского Союза. Новый этап эволюции: 2009-2017 годы.* М.: Аксиом, 2009. 304 с.
2. Вовк Д. *Право і релігія: загальнотеоретичні проблеми співвідношення: монографія.* Х.: Право. 2009. 224 с.
3. Долинська М.С. *Становлення та розвиток законодавства про нотаріальну діяльність в Україні: дис. доктора юридичних наук: 12.00.01.* Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2017. 465 с.
4. Пастернак В. М. *Християнські засади позитивного права: монографія.* Львів. ЛьвДУВС, 2015. 280 с.
5. Росовська І. Ю. *Вплив релігії на формування та розвиток правових сімей сучасності. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право.* Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ ЗВО «Університет Короля Данила», 2020. № 10 (22). С. 83-91.
6. Грицаєнко О. *Хрещення Київської Русі: чисте джерело, що тече в майбутнє. Зовнішні справи.* 2013. № 7. С. 32-35.
7. Останин А. В. *Роль християнства в государственно-правовом развитии Российской Федерации, или Крещения Руси 1000 лет спустя. Вестник Омского университета.* 2006. № 2. С. 136-137.
8. Ясінська Л. Е. *Становлення та розвиток інституту нотаріату в Україні (історико-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01/* Львівський національний ун-т ім. І. Франка. Львів, 2005. 210 с.
9. Шаповалова Л. Л. *Становление и развитие института нотариата в России: историко-правовой аспект: дисс. ... канд. юрид. наук /* Ставропольский государственный университет. Ставрополь, 2000. 176 с.
10. Долинська М. С. *Нотаріальний процес: підручник.* Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ 2019. 652 с.
11. Долинська М. С. *Українське нотаріальне право: навч. посіб.* К.: Юрінком Інтер, 2015. 248 с.
12. Савчук О. І., Луцька Г. В. *Еволюція церковного нотаріату у канонічному праві католицької церкви. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право.* Івано-Франківськ:

Редакційно-видавничий відділ ЗВО «Університет Короля Данила», 2020. № 10 (22). С. 92-98.

13. Долинська М. С. До питання рецепції візантійських норм, як передумови зародження нотаріального законодавства України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2014. № 801. С.121-124.

14. Долинська М. С. Генеза та еволюція нотаріальної діяльності на теренах Львівщини. Львів: Растр-7, 2018. 196 с.

15. Чубатий М. Огляд історії українського права. *Ноосфера: укр. діловий журнал.* Мюнхен–К., 1994. № 2–4 (4–6). 224 с.

16. Петришак Б. І. До історії публічного нотаріату у Львові XVI ст.: процедура призначення та присяги. *Архіви України.* 2010. № 3–4. С. 93–104.

17. Черниш В. М., Степаненко В. Д. До питання про історіографію вітчизняного нотаріату: історико-правовий аспект. *Бюлетень Міністерства юстиції України.* 2009. № 12. С. 39-47.

References

1. Entin, L. M. (2009). *Pravo Yevropeyskogo Soyuza. Novyy etap evolyutsii: 2009-2017 gody* [European Union law. A new stage of evolution: 2009-2017]. Moscow: Aksiom, 304 p. (in Russian)

2. Vovk, D. (2009). *Pravo i religiya: zagal`noteoretychni problemy spivvidnoshennya: monografiya* [Law and Religion: Theory of Theoretical Problems and Relationships: Monographs]. X.: Pravo, 224 p. (in Ukrainian)

3. Dolyns`ka, M.S. (2017). *Formation and development of legislation on notarial activity in Ukraine: Doctor of Law diss.* Lviv: Lviv National University named after I. Franko, 465 p. (in Ukrainian)

4. Pasternak, V. M. (2015). *Khrystyianski zasady pozytyvnoho prava: monohrafiia* [Christian ambushes of positive law: monograph]. L`viv. L`vDUVS, 280 p. (in Ukrainian)

5. Rosovs`ka, I. Yu. (2020). *Vplyv religii na formuvannia ta rozvytok pravovykh simei suchasnosti* [The influence of religion on the formation and development of modern legal families]. *Naukovo-informatsiyni visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halytskoho: Zhurnal. Serii Pravo.* Ivano-Frankivsk: Redakcijnno-vydavnychyj viddil ZVO «Universytet Korolya Danyla», 10 (22), 83-91. (in Ukrainian)

6. Hrytsaienko, O. (2013). *Khreshchennia Kyivskoi Rusi: chyste dzherelo, shcho teche v maibutnie* [Baptism of Kievan Rus: a pure source that flows into the future]. *Zovnishni spravy,* 7, 32-35. (in Ukrainian)

7. Ostanin, A. V. (2006). *Rol khristiianstva v gosudarstvenno-pravovom razvitii Rossiiskoi Federacii, ili Kreshcheniia Rusi 1000 let spustia* [The role of Christianity in the state and legal development of the Russian Federation, or the Baptism of Rus 1000 years later]. *Vesnik Omskogo universiteta,* 2, 136-137. (in Russian)

8. Yasins`ka, L. E. (2005). *Formation and development of the institute of notary in Ukraine (historical and legal aspect):* PhD diss. Lviv: Lviv National University named after I. Franko. (in Ukrainian)

9. Shapovalova, L. L. (2000). *Formation and development of the institution of notaries in Russia: historical and legal aspect:* PhD diss. Stavropol: Stavropol State University. (in Russian)

10. Dolynska, M. S. (2019). *Notarialnyi protses* [Notarial process]. Lviv: Lvivskiyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, 652. (in Ukrainian)

11. Dolynska, M. S. (2015). *Ukrainske notarialne pravo* [Ukrainian notarial law]. K.: Yurinkom Inter, 248 p. (in Ukrainian)
12. Savchuk, O. I., Lutska, H. V. (2020). Evoliutsiia tserkovnoho notariatu u kanonichnomu pravi katolytskoi tserkvy. *Naukovo-informatsiyni visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halytskoho: Zhurnal. Serii Pravo*. Ivano-Frankivsk: Redaktsiino-vydavnychi viddil ZVO «Universytet Korolia Danyla», 10 (22), 92-98. (in Ukrainian)
13. Dolynska, M. S. (2014). Do pytannia retseptsii vizantiiskykh norm, yak peredumovy zarozhennia notarialnoho zakonodavstva Ukrainy [On the question of the reception of Byzantine norms as prerequisites for the emergence of notarial legislation of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha»*. *Yurydychni nauky*, 801, 121-124. (in Ukrainian)
14. Dolynska, M. S. (2018). *Geneza ta evoliutsiia notarialnoi diialnosti na terenakh Lvivshchyny* [Genesis and evolution of notarial activity in Lviv region]. L`viv: Rastr-7, 196. (in Ukrainian)
15. Chubatyi, M. (1994). Ohliad istorii ukrainskoho prava [Review of the history of Ukrainian law]. *Noosfera: Ukr. dilovy j zhurnal*. Myunxen-K., 2-4 (4-6), 224. (in Ukrainian)
16. Petryshak, B. I. (2010). Do istorii publicnoho notariatu u Lvovi XVI st.: protsedura pryznachennia ta prysiahy [To the history of public notary in Lviv of the XVI century: the procedure of appointment and oath]. *Arxivy Ukrayiny*, 3-4, 93-104. (in Ukrainian)
17. Chernysh, V. M., Stepanenko, V. D. (2009). Do pytannia pro istoriografiu vitchyznianoho notariatu: istoryko-pravovy aspekt. [On the question of historiography of domestic notaries: historical and legal aspect]. *Biuleten Ministerstva yustytsii Ukrainy*, 12, 39-47. (in Ukrainian)

Стаття: надійшла до редакції 27.08.2021
прийнята до друку 09.09.2021
The article: is received 27.08.2021
is accepted 09.09.2021

Бібліографія: Долинська М. С. Християнська релігія та нотаріат: точки дотику. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2021. Вип. 12 (24). С. 119-126. DOI: 10.33098/2078-6670.2021.12.24.119-126.

